

بررسی فقهی و حقوقی
صندوق های قرض الحسنه خانوادگی

مؤلفان:

حجت الاسلام دکتر محمد مهدی کریمی نیا

حجت الاسلام علی اکبری

www.ketab.ir

سرشناسه: کریمی نیا، محمد مهدی، ۱۳۴۴
iran laws etc عنوان قراردادی: ایران، قوانین و احکام،
عنوان و نام پدیدآور: بررسی فقهی حقوقی صندوق های قرض
الحسنه خانگی / مؤلفان: محمد مهدی کریمی نیا، علی اکبری
مشخصات نشر: قم، جلوه کمال، ۱۳۹۸
مشخصات ظاهری: ۱۴۶ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۹۴-۸۱-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: قرض الحسنه (فقه)
موضوع: *Islamic Loans (islamin law)
موضوع: قرض الحسنه -- جنبه های قرآنی
موضوع: *Islamic Teaching -- Qur'anic Teaching
موضوع: قرض الحسنه -- احادیث
موضوع: *Islamic Hadiths --
شناسه افزوده: اکبری راد، علی، ۱۳۶۷-
رده بندی کنگره: BP ۱۹۲
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۲
شماره کتابشناسی: ۶۰۱۰۵۹۲

بررسی فقهی و حقوقی صندوق های قرض الحسنه خانوادگی

مؤلفان: حجت الاسلام دکتر محمد مهدی کریمی نیا - حجت الاسلام علی اکبری

صفحه آرایشی: عباس کبیر

ناشر: جلوه کمال

تعداد صفحه و قطع: ۱۴۶ صفحه رقعی

نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت ۳۸۰/۰۰۰ ریال

چاپخانه: عرفان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۹۴-۸۱-۲

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۸	الف. کتاب‌ها
۱۹	ب. مقالات
۱۹	ج. پایان نامه‌ها
۱۹	د. امتیاز این پژوهش

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۲۴	مبحث اول: مفاهیم
۲۴	گفتار اول: قرض در لغت و اصطلاح
۲۴	بند اول: قرض در لغت
۲۵	بند دوم: قرض در اصطلاح
۲۹	گفتار دوم: شرکت در لغت و اصطلاح
۲۹	بند اول: شرکت در لغت
۲۹	بند دوم: شرکت در اصطلاح
۳۱	گفتار سوم: قرعه در لغت و اصطلاح
۳۱	بند ۱. قرعه در لغت

- بند ۲. قرعه در اصطلاح ۳۲
- گفتار چهارم: کارمزد در لغت و اصطلاح ۳۴
- بند ۱. کارمزد در لغت ۳۵
- بند ۲. کارمزد در اصطلاح ۳۵
- گفتار پنجم: وجه التزام در لغت و اصطلاح ۳۶
- بند ۱. وجه التزام در لغت ۳۶
- بند ۲. وجه التزام در اصطلاح ۳۷
- مبحث دوم: کلیات ۳۸
- گفتار اول: تاریخچه صندوق‌های قرض الحسنه ۳۸
- گفتار دوم: اقسام صندوق‌های قرض الحسنه و اقسام شرکت؛ ۴۰
- بند اول: اقسام صندوق‌های قرض الحسنه ۴۰
- بند ۲. اقسام شرکت ۴۲
- گفتار سوم: نحوه عملکرد، دلایل گسترش و اهمیت صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی ۴۵
- بند اول: نحوه عملکرد صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی ۴۵
- بند سوم: اهمیت صندوق قرض الحسنه ۵۴
- گفتار چهارم: مزایا و آفات صندوق‌های قرض الحسنه ۵۵
- بند ۱. مزایای صندوق‌های قرض الحسنه ۵۵
- بند ۲. آفات صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی ۶۰
- گفتار پنجم. عوامل موفقیت و انحلال صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی ۶۲
- بند اول. عوامل موفقیت صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی ۶۲

بند دوم. عوامل انحلال صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی ۶۳

فصل دوم: بررسی فقهی صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی

مبحث اول: ماهیت و ارکان و آثار عقد قرض الحسنه ۶۸

گفتار اول: ماهیت عقد قرض الحسنه ۶۸

گفتار دوم: ارکان عقد قرض الحسنه ۶۹

گفتار سوم: فرق قرض با سایر عقود ۷۰

مبحث دوم: بررسی شروط ضمن عقد قرض در قرارداد صندوق‌های خانوادگی .. ۷۱

گفتار اول: اقسام شرط ضمن عقد ۷۲

گفتار دوم: حکم شرعی شرط قرض در عقد قرض ۷۴

مبحث سوم: بررسی مسأله خسارت تأخیر و جریمه دیرکرد ۷۶

گفتار اول: نظر مراجع معظم تقلید در خصوص عدم جواز شرط خسارت تأخیر ۷۸

گفتار دوم: نظر مراجع معظم تقلید در خصوص جواز شرط خسارت تأخیر ۷۸

گفتار سوم: حکم شرعی وجه التزام و جریمه تأخیر در بانکها ۸۰

گفتار چهارم: راه حل دوری از ربا ۸۲

مبحث چهارم: بررسی وضعیت ربا در قرارداد صندوق‌های خانوادگی ۸۳

گفتار اول: انواع ربا ۸۳

گفتار دوم: ربا در قراردادهای بانکی ۸۴

مبحث پنجم: بررسی وضعیت عقد جعاله در قرارداد صندوق‌های خانوادگی ۸۵

گفتار اول: ماهیت و ارکان جعاله ۸۶

بند اول: ماهیت جعاله ۸۶

- ۸۶..... بند دوم: ارکان جعاله
- ۸۷ گفتار دوم: شرایط عمل مورد جعاله
- ۸۷ گفتار سوم: احکام جعاله
- ۸۸ گفتار چهارم: نوع عقد جعاله
- ۸۸ گفتار پنجم: اقسام جعاله
- ۸۹..... بند اول: اقسام جعاله
- ۹۰..... بند دوم: انعقاد جعاله
- ۹۰..... گفتار اول: ماهیت و ارکان عقد صلح
- ۹۰..... بند اول: ماهیت عقد صلح
- ۹۲..... بند دوم: ارکان عقد صلح
- ۹۳..... گفتار دوم: صلح، راه فرار از ربا
- ۹۳..... بند اول: روش تخلص از ربا از طریق صلح
- ۹۴..... بند دوم: نظر امام خمینی
- ۹۴..... بند سوم: نظر آقای جوادی آملی
- ۹۵..... مبحث هفتم: شرایط لازم جهت مطابقت صندوق های قرض الحسنه خانوادگی با فقه
- ۹۵..... گفتار اول: نظر مراجع در خصوص صندوق های قرض الحسنه خانوادگی
- ۹۸..... گفتار دوم: قرض به شرط قرض
- ۹۹..... گفتار سوم: کارمزد قرض الحسنه
- ۹۹..... بند اول: نظر مراجع
- ۱۰۱..... بند دوم: روش تصحیح اخذ کارمزد بر مبنای قائلین به حرمت
- ۱۰۲..... گفتار چهارم: خمس

- گفتار پنجم: تصرف در اموال صندوق قرض الحسنه ۱۰۴
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل دوم ۱۰۵

فصل سوم: بررسی حقوقی صندوق‌های قرض‌الحسنه خانوداگی

- مبحث اول: قرض از دیدگاه حقوق ایران ۱۱۰
- گفتار اول: تفاوت قرض با سایر عقود ۱۱۰
- بند اول: تفاوت قرض با بیع ۱۱۰
- بند دوم: تفاوت قرض با شرکت ۱۱۱
- بند سوم: تفاوت قرض با ودیعه ۱۱۱
- بند چهارم: تفاوت قرض با عاریه ۱۱۱
- بند پنجم: تفاوت قرض با اجاره ۱۱۲
- بند ششم: تفاوت قرض با هبه ۱۱۲
- گفتار دوم: آثار عقد قرض ۱۱۲
- گفتار سوم: شروط ضمن عقد در قراردادهای بانکی ۱۱۵
- مبحث دوم: جعاله از دیدگاه حقوق ایران ۱۱۷
- گفتار اول: جعاله در قانون مدنی ۱۱۸
- گفتار دوم: جعاله در نظام بانکی ۱۱۹
- مبحث سوم: عقد صلح از دیدگاه حقوق ایران ۱۲۱
- گفتار اول: اقسام صلح ۱۲۱
- گفتار دوم: صلح در قراردادهای بانکی ۱۲۲
- مبحث چهارم: ویژگی‌های حقوقی صندوق‌های قرض‌الحسنه خانوداگی .. ۱۲۳

- گفتار اول: شرایط لازم در صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی ۱۲۳
- بند اول: قرض به شرط قرض ۱۲۳
- بند دوم: قرض به شرط انسداد حساب ۱۲۴
- بند سوم: شرط دیرکرد ۱۲۴
- بند چهارم: قرض به خود یا اداء دین ۱۲۵
- بند پنجم: عملکرد مدیر در محدوده اختیارات ۱۲۵
- گفتار دوم: استمرار صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی ۱۲۵
- بند اول: اختیاری بودن ادامه صندوق ۱۲۶
- بند دوم: نحوه انصراف از صندوق ۱۲۶
- بند سوم: وظیفه مدیر ۱۲۶
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل سوم ۱۲۸

خاتمه و نتیجه‌گیری نهایی

- الف. نتیجه‌گیری ۱۳۲
- ب. پاسخ به سوال اصلی تحقیق ۱۳۵
- ج. مشکلات تحقیق ۱۳۵
- د. پیشنهادات ۱۳۶
- منابع و مأخذ ۱۳۷
- الف. کتاب‌های فارسی ۱۳۸
- ب. کتاب‌های عربی ۱۴۰
- ج. مقالات ۱۴۳
- د. قوانین ۱۴۴
- ه. سایت‌ها ۱۴۴

مقدمه

صندوق‌های قرض‌الحسنه خانوادگی برآمده از نیاز و استقبال افراد جامعه است. باید توجه داشت که در برابرین نیاز، نظام بانکی خوب عمل نکرده و برخی تقاضاها برای قرض‌الحسنه پاسخ داده نشده است و مردم مجبور شدند خودشان دست بکار شده و صندوق‌های غیردولتی ایجاد کنند. بخصوص به دلیل مشکلاتی همانند وثیقه، بوروکراسی اداری و نوعی سهمیه‌بندی برای اعطای تسهیلات قرض‌الحسنه، نیازهای مردم به صورت کامل پاسخ داده نمی‌شود و این ضعف کارکردی سیستم بانکی باعث ایجاد نهادهای مالی غیررسمی برای پاسخگویی به برخی از مشکلات آن می‌شود.

علاوه براین، خانواده‌ها این را مشاهده می‌کنند که می‌توانند از طریق تشکیل صندوق‌های قرض‌الحسنه خانوادگی، آن اصل تعاونی که در اندیشه‌های اسلامی وجود دارد را با این نهاد پاسخ دهند، یعنی حداقل برخی نیازهای خُرد که افراد با آن مواجه می‌شوند را برطرف می‌کنند.

در چنین شرایطی با توجه به این که اکثر قریب به اتفاق افراد دوازده فضای فقه، حقوق و قواعد عقود شرعی هستند و با توجه به این که عقد قرض، در مواردی گرفتار ربا می‌شود، این احتمال که صندوق‌های قرض‌الحسنه خانوادگی گرفتار قرض‌های ربوی هستند، دوازده انتظار نیست.

عمده این صندوق‌ها به شکل واحدی عمل می‌کنند. پس از تعیین

میزان مبلغ پرداختی ماهانه توسط هر شخص، بین خودشان قرعه کشی کرده و ماهانه این مبلغ به یکی از آنها پرداخت می‌شود. در ماه دوم دوباره پول جمع شده از اعضا به فرد دیگر که طبق قرعه نوبتش بوده داده می‌شود و همین روال ادامه دارد تا به همه اعضا یک بار وام داده شود. در برخی از صندوق‌ها مقداری هزینه اضافه بر مبلغ وام از فرد وام گیرنده، به عنوان کارمزد دریافت می‌شود که بابت هزینه‌های معمول صندوق است.

سوال اصلی ما این است که این عملکرد صندوق‌های قرض الحسنه خانوادگی، در چه قالبی از نظر شرعی و قانونی صحیح می‌باشد و در چه قالبی ربا و حرام است؟ در این حالت، لازم است عقودی که در این زمینه خواسته یا ناخواسته اجرا می‌شود، بررسی شود. یکی از مهم‌ترین و معمولی‌ترین عقود جاری در این صندوق‌ها عقد قرض است. عقود دیگری که در این صندوق بین اعضا متصور است باید بررسی شود، چرا که ما به دنبال بهترین راهکار در رابطه حقوقی بین اعضا هستیم. برای مثال بعضی از مراجع عقد شرکت را در این صندوق لازم دانستند. بعضی دیگر وجود شرط در این صندوق همراه عقد قرض را ربا دانسته و برخی هم در زمینه دیرکرد، کارمزد و... شرایطی را قائل هستند.

برخی مسائل دیگر نیز بررسی می‌شود، از قبیل: قرض دادن با شرط این که دیگران هم به او قرض بدهند، به نوعی شاید شرط اضافه بر عقد قرض محسوب شود، که در این صورت قرض ما ربوی می‌شود. حال

باید بررسی شود که این شرط جزء زیادی حکمی محسوب می شود یا خیر. البته این نکته قابل توجه است که بر فرض وجود حرمت، باید بین حرمت تکلیفی و وضعی تفکیک قائل شد. علاوه بر مسائلی که بیان شد، قصد بررسی مباحث دیگری را نیز داریم؛ از قبیل ملکیت پول های دریافتی از صندوق، عقود جاری در این صندوق که انتقال ملکیت تحت آن صورت گرفته است، افرادی که عقد بین آنها صورت گرفته راتحت اشخاص حقیقی قرار می دهیم یا حقوقی و برای صندوق شخصیتی مستقل قایل شویم. بررسی وضعیت دریافت دیرکرد بابت جریمه تأخیر پرداخت اعضای صندوق.

در این پژوهش ابتدا به شناخت صندوق های قرض الحسنه خانوادگی و بررسی عملکرد این صندوق ها و بررسی عقود جاری که مهم ترین آن عقد قرض است می پردازیم، و به بررسی عملکرد صندوق و عقود قراردادهای احتمالی در آن پرداخته می شود. در آخر، پس از توضیح این که کدام روش صحیح و کدام اشکال دارد، روشی را که طبق فتاوی اکثر مراجع صحیح باشد، پیشنهاد می کنیم. به امید اینکه ارائه این پیشنهاد سبب شود تا این گونه صندوق های خانوادگی با همان کارکرد قبلی اما در حیطه شرعی صورت بگیرد، که ان شاء الله رضایت خداوند و حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را به دنبال داشته باشد.

مهم ترین پرسش این پژوهش این است که: صندوق های قرض

الحسنه خانوادگی از نظر فقه امامیه و حقوق ایران چگونه است؟

برخی پرسش های دیگر از این قرار است:

۱. صندوق های قرض الحسنه چیست؟
 ۲. ضرورت، اهمیت، مزایا و مشکلاتش چگونه است؟
 ۳. رابطه حقوقی بین اعضا چگونه است؟
 ۴. عقود متصور و مفروض در این صندوق ها چه می تواند باشد؟
 ۵. کدام یک از این عقود از جهت حقوقی و شرعی صحیح می باشند؟
- آن چه می توان به عنوان فرضیه های این پژوهش بیان کرد، از این قرار است:

۱. «صندوق قرض الحسنه خانگی»، نوعی از قرض الحسنه می باشد، که بین اعضای یک خانواده و فامیل و دوستان با همکاری و همیاری اعضا تشکیل می گردد.
۲. ضعف عملکرد بانکی جهت ارائه تسهیلات ضرورت و اهمیت وجود صندوق های خانوادگی را نشان داده و نیز تقویت صله رحم، افزایش محبت میان خانواده ها، حذف ربا از جمله مزایا و نبود الزامات قانونی و تشکیلاتی محکم از جمله مشکلات این

صندوق هاست.

۳. یک نفر از اعضای صندوق به عنوان امین و وکیل و مسئول صندوق امور صندوق را به وکالت از سوی سایر افراد انجام می دهد.

۴. در صندوق های قرض الحسنه خانوادگی، انتقال ملکیت انجام شده از طریق عقد قرض صورت می گیرد. البته سایر عقود از جمله وکالت و امانت و... نیز در آن وجود دارد.

۵. اگر شروط ضمن عقد قرض، متضمن نفع باشد، حرام و باطل است و ملاک در شرط نفع این است که مالی و به سود غیر مقترض باشد، اما اگر این شروط متضمن نفع نبوده و یا غیر مالی و به سود مقترض باشد، صحیح است.

اهداف پژوهش از این قرار است:

۱. بررسی عملکرد صندوق های قرض الحسنه خانوادگی.

۲. بررسی عقود جاری در این صندوق ها، جوانب و فروع آن.

۳. بررسی دریافت و پرداخت کارمزد در این صندوق ها.

۴. تبیین اشکالات احتمالی رایج در این گونه صندوق ها.

۵. توضیح و تبیین ربا و بررسی آن در این صندوق‌ها.
۶. پیشنهاد روشی که طبق فتاوی اکثر مراجع عظام تقلید، عملکرد این صندوق‌ها صحیح و خالی از ربا باشد.
۷. بررسی عقود احتمالی در این صندوق‌ها و پیدا کردن بهترین روش برای داد و ستد اموال بین اعضا.
۸. تبیین امتیازات و ویژگی‌های برجسته صندوق‌های قرض الحسنه.
۹. بررسی آفات و راه برون‌رفت از آن در این گونه صندوق‌ها.
۱۰. استفاده از این صندوق‌ها برای جبران ضعف کارکرد نظام بانکی در اعطای قرض الحسنه.
- فوائد پژوهش از این قرار است:

۱. در این تحقیق پیرامون عقد قرض مطالبی بیان شده که موجب گسترش این سنت حسنه می‌شود.
۲. بررسی این عقود کمک بسیار زیادی به وضع قوانین بانکی در زمینه حساب‌های قرض الحسنه می‌کند.
۳. به علت نزدیک بودن این صندوق به برخی سپرده‌های بانکی، پرداختن به این موضوع کمک بسیار زیادی به رفع نواقص و

-
- بهبود عملکرد این موسسات و بانک‌ها دارد.
 ۴. بررسی فلسفه و ویژگی‌های عقدقرض در اسلام.
 ۵. مزایا و آفات صندوق‌های قرض‌الحسنه مشخص و رفع می‌شود.
 ۶. شکل دادن صندوق‌ها بر مبنای نیاز و همیاری، نه شانس و امتیاز.
 ۷. تشکیل صحیح صندوق‌ها علاوه بر حل کردن نیازهای کوتاه مدت افراد، انسجام خانواده‌ها را در جامعه اسلامی تقویت کند.
 ۸. با تشکیل صحیح صندوق، چون مشکل اعتماد در این نوع صندوق‌ها کمتر است، بسیاری از هزینه‌های اجرایی که در بانک وجود دارد را در اینجا شاهد نخواهیم بود.
 ۹. نمایش نقاط ضعف و قوت سیستم‌های قرض‌الحسنه خانوادگی موجود.
 ۱۰. شرکت بسیاری از متشرعین با انگیزه خیرخواهانه در این صندوق‌ها که به جهت معلوم نبودن وضعیت فقهی و حقوقی این صندوق‌ها، از آن دوری می‌کردند.
- در باره پیشینه تحقیق و امتیاز این پژوهش باید گفت:

با توجه به این که سابقه تشکیل صندوق های خانوادگی به شکل موجود زیاد نیست و فقط به چند سال اخیر باز می گردد، کتاب، مقاله و پایان نامه های زیادی در خصوص عقود و رابطه های حقوقی بین افراد در صندوق های قرض الحسنه خانوادگی نوشته نشده است، اما پیرامون قرض الحسنه به صورت کلی و نیز در مورد تأثیر و تأثرات صندوق های قرض الحسنه دولتی و غیر دولتی بر اقتصاد کشور، منابعی وجود دارد که به برخی از آنها در ذیل اشاره می شود. اما ما اینجا به بحث های حقوقی در رابطه با عقود و قرارداد بین افراد این صندوق ها، نقل و انتقال ملکیت و... می پردازیم.

الف. کتاب ها

۱. «قرض و قرض الحسنه (جایگاه آن در قرآن، حدیث و فرهنگ جاری جامعه)» نوشته جواد بیک محمدی
۲. «ربا و قرض در اسلام» نوشته محمد حسین ابراهیمی
۳. «قرض الحسنه» نوشته علی، نورمحمدی.
۴. «قرض الحسنه و آثار اقتصادی آن» نوشته علی اصغر هادوی نیا.

ب. مقالات

۱. «فلسفه و آثار اجتماعی قرض الحسنه»، نوشته محمد حسین ابراهیمی، وام (۱۳۷۵)
۲. «صندوق های قرض الحسنه خانوادگی، مزایا و مشکلات» نوشته محمد قاسم حلاجیان، وام ۱۸ (زمستان ۱۳۷۹)
۳. «طرح قرض الحسنه در سوره مائده» نوشته محمد حسین ابراهیمی.

ج. پایان نامه ها

- «بررسی نقش و اثرات صندوق های قرض الحسنه در سیستم بانکی کشور»، نوشته علی عسگری، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه تهران، استاد راهنما: اکبر کمیجانی، ۱۳۶۸.

د. امتیاز این پژوهش

در این نوشته ها کمتر به جنبه حقوقی و فقهی صندوق های قرض الحسنه خانوادگی، صحت و سقم عملکرد این صندوق ها پرداخته شده

است. با توجه به این که آن چیزی که بیشتر برای مردم کاربرد عملی دارد، همین موارد مذکور است. در مقاله حاضر سعی شده به این مسائل پرداخته شود.

در باره کاربرد نتایج تحقیق می توان گفت:

۱. با توجه به شرایط اقتصادی جامعه و قوانین سخت تسهیلات بانکی، اکثر قریب به اتفاق مردم جامعه چه مستقیم و چه غیر مستقیم از طریق بستگان- در این صندوق ها شرکت دارند. بنابراین لازم است عملکرد این گونه صندوق ها تبیین شود.
۲. مشخص شدن وضعیت حقوقی و فقهی این صندوق ها در روی آوردن یا نیاوردن متشرعین به سمت این صندوق ها تأثیر فراوانی دارد.
۳. استفاده از این صندوق ها برای جبران ضعف کارکرد نظام بانکی در اعطای قرض الحسنه.
۴. پاسخ به اصل تعاون در اندیشه های اسلامی و ایجاد وحدت و هم دلی در بین خانواده ها.
۵. با توجه به شباهت این صندوق ها به عملکرد برخی بانک ها و موسسات نتایج برآمده از این تحقیق و پیشنهادات موجود، برای

این‌گونه موسسات و بانک‌ها مفید فایده خواهد بود.

۶. با شناخت بیشتر این صندوق‌ها می‌توان بهتر تأثیر و تأثر این صندوق‌ها بر نظام اقتصادی کشورمان را شناخت.

اما ضرورت این انتخاب و انجام تحقیق:

۱. با مشاهده بعضی از این صندوق‌های فامیلی و با توجه به این که در این زمینه اختلاف فتاوا بین مراجع وجود دارد، بعضی از این اعضا ندانسته به ربا کشیده می‌شوند. چنان چه ضوابط شرعی این‌گونه صندوق‌ها تبیین شود، زمینه‌ای برای حل این معضل حاصل می‌شود.

۲. بی پاسخ ماندن نیاز مردم در برطرف کردن نیازهای مادی از سوی بانک‌ها باعث رو آوردن آن‌ها به سمت این صندوق‌ها شده است. گسترش و شیوع این صندوق‌ها در بین خانواده‌ها ضرورت بررسی و تحقیق در این زمینه را بسیار روشن و واضح می‌کند.

۳. برای برطرف کردن مشکلات اقتصادی موجود جامعه نیاز به یک همدلی و همکاری جمعی می‌باشد که یکی از راه‌های ایجاد آن تشکیل این صندوق‌ها به روش صحیح آن می‌باشد.

۴. در این زمینه تحقیقاتی که انجام شده بیشتر جنبه اقتصادی، تأثیر و

تأثر آن بر جامعه را داشته و کمتر به جنبه حقوقی و فقهی آن پرداخته شده است. با توجه به این که آن چه بیشتر برای مردم کاربرد عملی دارد این زمینه است که کمتر بدان پرداخته شده است.

هیچ کار بشری بدون نقص و عیب نیست. ممنون می شویم اساتید، طلاب گرامی و دانشجویان محترم، انتقادات و پیشنهادات خود را به ما گوشزد نمایند. از زحمات آقای حسین ریحانی که در صفحه بندی و تنظیم این اثر تلاش تحسین برانگیزی داشتند، تشکر می کنیم. همچنین بر خود لازم می دانیم از زحمات مدیر محترم نشر جلوه کمال، حجت الاسلام و المسلمین محمد جعفر تجلی و فرزند گرامی ایشان آقای محمد مهدی تجلی در به ثمر رسیدن این کتاب سپاسگزاری نماییم. این اثر را به بانوی دو جهان، دخت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تقدیم می شود. امید است از شفاعت آن بانوی با فضیلت، و خاندان عصمت و طهارت بهره مند باشیم.

محمد مهدی کریمی نیا^۱

علی اکبری^۲

۱۳۹۸/۶/۱۰ ش.

اول محرم الحرام ۱۴۴۱

۱ . Kariminiya2003@yahoo.com

۲ . Aliknt1385@yahoo.com